

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

ВЕГЕШ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ЕЛІТОТВОРЕННЯ

Методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні (доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D))

Ужгород 2020

УДК 323 (031)
ББК Ф4я20
В 26

У навчально-методичному посібнику вміщено робочу програму навчальної дисципліни **«Актуальні проблеми українського елітотворення»** для здобувачів ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) галузі знань **05 Соціальні та поведінкові науки** спеціальності **052 Політологія** освітньої програми Політологія / Political Science.

До навчально-методичного посібника також включені плани семінарських занять, питання для самоперевірки засвоєних знань та самостійної роботи.

Рецензенти:

Асланов Стелас Антипович, доктор політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Буркало Валентин Васильович, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Відповідальний за випуск:

Петрінко Віктор Степанович, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рекомендовано до друку на засіданні
кафедри політології і державного управління ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
Протокол № 3 від 9 листопада 2020 року

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма Навчання	Заочна форма Навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1-ий	1-ий
Кількість модулів –	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 1 аудиторних – 48 самостійної роботи здобувача – 72	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	28	10
	Практичні (семінарські):	
	20	4
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	72	106

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Актуальні проблеми українського елітотворення**» є вивчення передумов формування, етапів розвитку української елітології, розуміння сутності різноманітних напрямів, концептуальних теорій і наукових «шкіл». Здобувач ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) повинен **знати**: програмний матеріал дисципліни; сутність і основні концепції українського елітотворення; роль української політичної еліти на різних етапах українського державотворення; внесок представників політичної еліти у національно-визвольну боротьбу українського народу; шляхи формування національної політичної еліти; професійні якості і політичні орієнтації (перехідної) політичної еліти України; межі впливу української політичної еліти на сучасну політику. Здобувач повинен **вміти**: характеризувати концептуальні основи елітотворчих процесів в Україні; аналізувати, класифікувати та систематизувати вивчений матеріал; розуміти основні тенденції й проблеми елітотворчих процесів на сучасному етапі; логічно і послідовно аналізувати проблеми українського елітотворення; з'ясувати фактори впливу української політичної еліти на суспільство; давати оцінку сучасному процесу вітчизняного елітотворення; розкривати деформації свідомості й поведінки представників політичної еліти; виявляти недоліки практичної реалізації елітотворчих процесів.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню для здобувачів ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких компетентностей:

- **ЗК-1.** Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
 - **ЗК-4.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
 - **ЗК-6.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
 - **ЗК-7.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- 2) фахові компетентності:
- **ФК-1.** Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.
 - **ФК-2.** Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.
 - **ФК-3.** Комплексне розуміння принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
 - **ФК-4.** Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.

- **ФК-5.** Комплексне розуміння особливостей реалізації влади у різних політичних системах та застосування широкого спектру політологічних теорій, концептів і методів для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку елітотворчих процесів в Україні, використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; вміти давати оцінку сучасним процесам українського елітотворення; готувати повідомлення, виступи, наукові публікації на вказану проблематику.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Політологія**» (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), вивчення навчальної дисципліни «**Актуальні проблеми українського елітотворення**» повинно забезпечити досягнення здобувачами ступеня вищої освіти: доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D) таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Комплексне розуміти природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.	ПРН-4
Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.	ПРН-5
Комплексно розуміти принципи функціонування та закономірності розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	ПРН-6
Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.	ПРН-7
Комплексно розуміти особливості реалізації влади у різних політичних системах та використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.	ПРН-8

4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичне есе;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання	Години
Тема 1	2
Тема 2	4
Тема 3	4
Тема 4	4
Тема 5	4
Тема 6	4
Тема 7	4
Тема 8	4
Тема 9	4
Тема 10	4
Тема 11	4
Тема 12	4
Тема 13	2
Тема 14	2
Самостійна робота	50
Разом	100

Критерії оцінювання самостійної роботи

Мінімальний поріг для допуску до самостійної роботи становить 10 балів. Самостійна робота складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики навчального курсу, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у

тематичному матеріалі, перше запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння основних тенденцій розвитку еліто творчих процесів в Україні. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання самостійної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків здобувача з визначеної проблематики, третє запитання самостійної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	20
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10
Есе	1	10
Реферат	1	10
Самостійна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Відповідно до «Положення про порядок та методичку проведення семестрових (курскових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в

достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;

- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування

проблем професійного спрямування;

- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує здобувач, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;

- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;

- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;

- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ до курсу «Актуальні проблеми українського елітотворення»

Предмет елітології та її структура. Інтерес до якості та ролі еліти. Теоретичний та емпіричний рівні дослідження. Гносеологічні можливості теоретичних помилок у дослідженні еліт. Авторитет влади. Управлінські рішення можновладців. Проблеми вивчення політичної еліти. Елітологія. Елітознавство. Елітарна політична культура. Історичні умови елітизму. Розвиток ідей елітарності. Обґрунтування поділу суспільства на «вищих» і «нищих». Сутність політичного елітизму. Генеза цього поняття. Термінологія політичного елітизму. Поділ в залежності від функцій. Визначення політичної еліти. Підходи і критерії. Елітизм-егалітаризм. Коріння і традиції елітизму. Базові категорії елітології. Політична еліта. Національна еліта. Критерії виділення. Формування, структура, функції, типи еліт. Похідні поняття елітології. Поняття-синоніми політичної еліти.

Тема 2. Проблема політичної еліти в історії світової політико-соціологічної думки

Передісторія елітології. Етапи формування політичної еліти. Перші спроби аналізу феномена політичної еліти. Старокитайські вчення про політичні еліти Гуань Чжуна, Лао Цзи, Конфуція. Староіндійська філософія Брахма і ведична міфологія Пуруша про еліти. Древньогрецьке бачення проблеми (Платон, Сократ, Арістотель). Перші класичні концепції еліт. Італійська школа. Н. Макіавеллі. Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо і А. Токвіль про аристократію. Ідея народовладдя Т. Джефферсона. Позиції елітаризму Ф. Ніцше. Формування політичних концепцій елітарності в кінці XIX — XX ст. Теорія В. Парето. «Леви» і «лисиці». Закон «циркуляції еліт». Головні стимули діяльності — «інстинкти». Г. Моска та його типи політичної еліти. Р. Міхельс та його «Залізний закон олігархії». Ж. Сорель. Властивості і параметри політичної еліти. Х. Ортега-і-Гассет. П. Бурд'є («Домінуючий клас»). М. Вебер. З. Фрейд. Фашистські теорії елітарності. М. Бердяєв та його «коефіцієнт еліти». М. Бакунін. Основні риси політичної еліти.

Функціональні теорії еліт (Келлер, Рісман, Штаммер). Ліволіберальні концепції еліт (Ч. Міллс, Р. Мілібанд). Демократичний елітизм (І. Шумпетер, С. Ліпсет, Р. Даль, К. Мангейм). Концепція пасіонарного поштовху Л. Гумільова. Неоелітизм (Т. Дай, А. Зіглер). Хронологічні засади розвитку елітології. Фашистський варіант елітаризму. Расизм і елітологія. Ф. Ферраротті, А. Розенберг та ін. Біологічні аргументи. Аристократичний і консервативний варіанти елітизму. Ліберальний, ліворадикальний елітаризм. Марксизм і елітаризм.

Теорії політичного плюралізму та їх критики. Суб'єкт управління. Теоретики плюралізму (Д. Трумен, С. Ліпсет, Р. Даль та ін.). Р. Міллс

«Правляча еліта», Ф. Хантер «Верховне лідерство. США», Т. Дай і Х. Цайглер «Іронія демократії». Неолітизм. Моделі політичної структури розвинутих країн. Приклад США (модель Р. Міллса і модель Д. Рісмана). Рівні влади. Тенденції до змін. Процес управління. Наслідки. Порівняння елітистська і плюралістична моделі структури влади. Елітизм і демократія. Елітаризм як альтернатива демократії. Критики демократії з позицій елітаризму. Теорія сучасного «демократичного елітаризму» (П. Бахрах «Теорія демократичного елітизму»). Позиція К. Маннгейма. Ліберальний варіант елітаризму Г. Лассуелла.

Еліта і маса. Радикальний емпіризм. Елітний плюралізм. Неолітизм. Радикальний антиелітизм. Мінімальна і максимальна влада еліти. Теорія меритократії. Недовіра мас до еліти. Умови уникнення елітою деспотії, корупції тощо. Елітизм і популізм у контексті розвитку демократії. Психологічні засади. Позиція інстинктивістів (У. Макдаугалл, К. Лоренц). Вульгарна інтерпретація тестів встановлення розумових здібностей еліти – «коефіцієнта інтелекту (IQ)». Фрейдизм і неофрейдизм в елітології. Елітарні орієнтації особистості. Е. Фромм. Цивілізаційний підхід до еліти. Н. Данилевський, О. Шпенглер, А. Бергсон. Цивілізаційна концепція А. Тойнбі. Бюрократія як еліта. Концепція М. Вебера. Модель «ідеальної бюрократії». Технологічний детермінізм і елітологія. Дж. Бернхем, А. Фріш, К. Боулдінг. Концепція «нової еліти».

Тема 3. Світові теорії політичного лідерства

Культ героя у міфах, образах різних богів, їх ототожнення із земними представниками – монархами, правителями. Ідеї лідерства в спадщині Платона, Аристотеля, їх втілення у практиці Афін та Риму. Ідеї лідерства в епоху Середньовіччя. Н. Макіавеллі про політичне лідерство. Проблеми верховної влади у поглядах Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтескє, Вольтера. Політичне лідерство в контексті політичної культури. Ідеї лідерства у спадщині Г. Гегеля, А. Шопенгауера. Концепція надлюдини Ф. Ніцше. Теорії «героїв» (Т. Карлейль, Дж. Дацд, Е. Дженнінгс) і «теорії рис» (Л. Бернард, В. Бінхам, С. Кілбоурн). Класифікація лідерів за М. Вебером (традиційні, харизматичні, раціонально-легальні, бюрократичні). Теорії середовища (Е. Богардус, В. Хоккінг). Ситуаційно-особистісні теорії, їх сутність. Теорії взаємодії-очікування (Дж. Хоманс, Дж. Хемфілд, Р. Стогділл, М. Еванс, Р. Хау, Б. Басс). «Гуманістичні» теорії (Д. Мак-Грегор, Р. Блайк, Дж. Моутон). Теорії обміну (Дж. Хоманс, Дж. Марч, Х. Саймон, Х. Келлі). Особистісний компонент лідерства. Я-концепція, самооцінка, когнітивний стиль, ієрархія потреб і мотивів. Інтелектуально-пізнавальні параметри лідерства. Мотиваційні теорії (В. Стоун, Дж. Штерн, Дж. Аткинсон, А. Маслоу).

Основні напрями психологічних досліджень: диференціально-психологічний, онтогенетичний, загально-психологічний. Диференціально-психологічний напрям: визначення типів нервової діяльності, індивідуальних особливостей особи. Темперамент. Дослідження типів темпераменту (І. Кант, К. Юнг, Є. Кречмер, І. Павлов). Типи поведінки, темпераменту і психологічні

портрети на основі питань Д. Кейрсі. Соціоніка і психологічні типи політичних лідерів. Екстраверти та інтроверти, сенсорики та інтуїтики, етики і логіки, раціоналісти й ірраціоналісти. Типи людей в соціоніці, їх характеристика. Поняття квадри. Квадри Альфа, Бета, Гамма, Дельта. Закон змінності квадр. Соціоніка і політичний лідер. Онтогенетичний напрям дослідження політичного лідерства: формування особистості від дитячого до зрілого віку. Історія зародження цього напрямку дослідження. Внесок З. Фрейда, А. Адлера, В. Райха, Г. Лассуелла, К. Юнга. Загально-психологічний підхід до вивчення феномену політичного лідера.

Ранні типології лідерства (Е. Богардус, Ф. Бартлетт, Ф. Редл, Дж. Гетцель, Е. Губа, В. Белл, Р. Хілл, С. Міллз, М. Конвей). Основні політико-психологічні типології лідерів (психопатологічна типологія Г. Лассуелла, типологія Д. Рісмана, типологія «макіавеллістської особистості», типологія президентів Дж. Барбера, типологія Д. Барнса. Психіатричний підхід О. Коблянської, О. Лабковської, клініко-психологічний підхід (М. Глобот), текстологічний підхід (тест Люшера). Типологія відомих (М. Басс, Г. Дантеман, Ф. Фрай). Інтегративний підхід (Д. Катц). Узагальнена типологія М. Германн. Культурологічний підхід А. Вілдавського. Ринкова типологія В. Джоунса.

Тема 4. Формування та еволюція розвитку української політичної еліти

Еліти в українському політичному житті та політичній думці. Історичний аспект формування політичної еліти в Україні в XI — XIX ст. Обґрунтування явища політичної еліти у спадщині українських політичних мислителів. Г. Сковорода, М. Костомаров, М. Драгоманов. Роль Кирило-Мефодіївського товариства у формуванні інтелектуальної еліти України. М. Грушевський про етапи формування української політичної еліти. Концепції української елітарності XX ст. М. Міхновський. В. Винниченко. Вчення про еліту В. Липинського. Концепція «Національної аристократії» як фактор національно-державної ідентичності України. Циркуляція еліт. «Листи до братів-хліборобів». Методи формування національних еліт. Концепція національної еліти Д. Донцова. Джерела формування еліти. Прикмети еліти. Ознаки лідера. «Дух наших традицій», «Маса і провід», «За який провід», «Кількість чи якість». Еліта робітництва і селянства М. Хвильового. І. Лисяк-Рудницький про українську політичну еліту.

Тема 5. Сучасні концепції української політичної еліти

М. Шульга про етапи становлення української національної еліти. Перший етап (1989-1994 рр.): конвертація політичного та адміністративного капіталу в економічному формуванні нової еліти поряд з колишньою радянською. Другий етап (1994-2000 рр.). Формування владно-економічних кланів, які об'єднують у собі кримінальні елементи, стару і нову еліти. Боротьба кланів за владу. Третій етап (2000-2004 рр.). Криміналізація правлячої

еліти і виникнення потужних олігархічних кланів. Зрощення влади і власності. Четвертий етап (з 2004 р. до сьогодні). Розкол владної еліти з центральною владою.

В. Пилипенко, Ю. Привалов та В. Ніколаєвський про спадковість владної еліти. А. Береза про головні проблеми формування політичної влади: високий рівень централізації влади; суперечливість чинного законодавства; непрозорість добору кандидатів на заміщення владних посад; значна плінність кадрів. Б. Кухта про елітарність: необхідність панування професіоналізму, індивідуалізму, яскравих особистостей, «кращих». Г. Щедрова про необхідність зміни «правил гри» в сучасній українській політиці. Створення умов для формування владної еліти на конкурентних засадах через прозорий виборчий процес. Дві моделі взаємодії: горизонтальна і вертикальна.

Д. Коротков про дифузію великого капіталу та політики, яка гальмує демократичну консолідацію українського суспільства. Необхідність змін виборчого законодавства. А. Пахарєв про створення передумов для формування нової політичної еліти в 1991 р. Ф. Рудич, О. Крюков, М. Головатий, Р. Балабан про «політичний клас» в Україні. Л. Кочубей про особливості функціонування політичного класу в Україні. О. Корнієвський про «негромадянську» українську політичну еліту, яка приватні інтереси ставить вище суспільних. А. Лой про мінімальний контакт владної еліти з громадянським суспільством.

В. Мачуський про неможливість політичної еліти України діяти за старими схемами. Постійний тиск на владну еліту громадянського суспільства (журналістів, волонтерів, активістів) та міжнародних організацій, які вимагають продовження реформ. Здобутки сучасного політичного класу України: децентралізація влади, створення патрульної поліції та переатестація міліції, створення незалежних від діючої влади антикорупційних органів – НАБУ, САП, введення е-декларацій для депутатів та чиновників, введення системи Прозоро в державних закупівлях, обіймання державних посад на конкурентній основі під контролем громадськості.

Сучасні дослідники проблем елітології в Україні: О. Гарань, Б. Кухта, О. Лазаренко, В. Полохало, О. Білий, В. Каспрук, В. Малахов, Л. Мандзій, М. Михальченко, С. Челякова, О. Логвиненко, В. Гошовська та ін.

Тема 6. Етапи формування закарпатської політичної еліти

Закарпаття у XVIII-XIX ст. Проблеми становлення і розвитку української політичної еліти на Закарпатті. І. Орлай, М. Балудянський, В. Кукольник, П. Лодій, Ю. Гуца-Венелін, І. Мольнар. М. Лучкай, О. Духнович, В. Довгович, О. Павлович, Є. Фенцик, І. Сільвай, О. Митрак, Ю. Ставровський-Попрадов, І. Раковський, А. Кралицький, І. Кимак. Історико-політичні погляди Ю. Жатковича («Етнографічний очерк угро-руських», «Праці з історії Угорської Русі», «Автобіографія»). «Історія угро-русів» Ю. Жатковича – важливе джерело з історії Закарпаття. Вчені Росії про Закарпаття (В. А. Францев, Е. Ю. Перфецький, А. Л. Петров, В. В. Саханев, В. І. Вернадський). «Європейське коріння» Я. Достала. Праця Я. Достала «Підкарпатська Русь». Політичні

погляди діячів Карпатської України. Еволюція поглядів А. Волошина. Державницька думка С. Клочурака, братів М. і Ю. Брацайків. Національне питання у поглядах братів Ф. і Ю. Реваїв. Радикальний націоналізм С. Росохи і І. Рогача. В. Шандор про перспективи державотворчих змагань Карпато-Української держави. Боротьба між представниками політичної еліти напередодні Другої світової війни: ліберальна еліта (А. Волошин, брати М. і Ю. Брацайки, В. Шандор) і радикально-націоналістична еліта (С. Росоха, І. Рогач, І. Роман). Політична еліта Закарпатської України 1945-1946 рр. І. Туряниця – голова Народної Ради Закарпатської України; П. Лінтур і П. Сова – заступники голови НРЗУ; Т. Івашко, М. Молдавчук, М. Цуперяк, С. Вайс, С. Борецький, І. Керча, Г. Русин, Й. Керечанин, Ф. Чекан – представники нової генерації закарпатської політичної еліти, прихильники встановлення радянської влади в краї. Діяльність радянської політичної еліти на Закарпатті в роки радянської влади (1946-1990). Закарпатська політична еліта в 1991-2020 рр.

Тема 7. Політична еліта Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства

Процес формування політичної еліти в Україні. Концепції української елітологічної думки: концепція «богоугодного володаря» (Феодосій Печерський, Нестор-літописець); концепція «князівського одновладдя» (митрополит Іларіон, К. Смолятич). Історична спадковість української еліти з давнини до наших днів. Політична схема давньоруської еліти: князі – бояри – віче (монархія, аристократія, демократія). Народне Віче – орган феодальної демократії. Роль традицій, звичаїв, релігійної культури в політичній історії Давньоруської держави. Вплив на спадкоємність політичної еліти окремих факторів: виховання, освіти, традицій. Династія Рюриковичів; Ізяславичі полоцькі; Ярославичі; Ізяславичі Турівські; Святославичі. Чернігівські, муромські і рязанські князі; Ольговичі. Чернігівські і сіверські князі; Ольговичі. Гілка Михайловичів; Всеволодовичі. Мономаховичі; Волинська гілка Мономаховичів; Смоленська гілка Мономаховичів; Мономаховичі. Юрійовичі. Ростовська, Суздальська, Московська і Тверська гілки. Політична еліта Галицько-Волинського князівства. Князь і бояри. Рекрутування політичних еліт: військо, регіональне управління. Леонід Войтович про портрети еліти часів княжої доби. Призупинення циклу елітотворення. Занепад української державності.

Тема 8. Козацька політична еліта

Виникнення запорозького козацтва. Низові та реєстрові козаки. Запорізька Січ. Формування козацької старшини – нової політичної еліти. Д. Вишневецький, К. Косинський, С. Наливайко, Т. Федорович, І. Дорошенко – нова генерація української національної політичної еліти. Держава Богдана Хмельницького – другий цикл елітотворення в Україні. Козацька демократія та її головні цінності: свобода громадянського голосу, виборність запорозьких посадовців, свобода публічного висловлювання думок, високий авторитет

владних рішень козацької ради. Іноземці про козацький устрій і політичну еліту. Еріх Лясота, Г. де Боплан, П. Шевальє. Богдан Хмельницький – харизматичний лідер козацької України. Елементи монархізму та охлократії в державі Богдана Хмельницького. Політична роздільність української козацької еліти в другій половині XVII ст. на правобережну і лівобережну. І. Мазепа, П. Орлик. Спроба І. Мазепа повернути еліту до державницьких інтересів. Ліквідація Гетьманщини і Запорізької Січі. Перетворення козацької еліти на бюрократію, розчинення її серед російської еліти.

Тема 9. Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Державотворчі процеси в Україні й формування революційної політичної еліти. Політичні лідери Української Центральної Ради, Директорії. М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, П. Скоропадський. Протистояння політичної та військової еліт. Уряди Центральної Ради: В. К. Винниченко, В. О. Голубович. Уряди Української Держави: М. П. Василенко, Ф. А. Лизогуб, С. М. Гербель. Уряди Української Народної Республіки доби Директорії: В. М. Чехівський, С. С. Остапенко, Б. М. Мартос, І. П. Мазепа, В. К. Прокопович, А. М. Ливицький. Уряди ЗУНР: К. Левицький, С. Голубович, Є. Петрушевич. Уряди Криму 1917-1921 рр.: Ч. Челебієв, Д. Сейдамет, А. Слуцький, С. Сулькевич, С. Крим, Д. Ульянов, Б. Кун, М. Поляков. Уряди УРСР: Є. Бош, М. Скрипник, Г. Пятаков, Х. Раковський. Військова еліта Галичини доби національно-визвольних змагань: О. Букшований, Д. Вітовський, Н. Гірняк, Ю. Головінський, С. Горук, О. Думін, Р. Дашкевич, Є. Коновалець, Г. Коссака, О. Курилас, В. Курманович, В. Кучабський, А. Мельник, О. Микитка, О. Степанів, Р. Сушко, М. Тарнавський, П. Франко, Ф. Черник, А. Бізанц, О. Греків, А. Кравс, Є. Мішковський, М. Омелянович-Павленко, А. Шаманек. Військово-політична еліта Українських січових стрільців та Української Галицької Армії.

Тема 10. Духовно-політична еліта України

Греко-Католицька церква. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Державотворчі ідеї А. Шептицького в історичному контексті. Теоретичні моделі державотворення у працях А. Шептицького. Екуменічна діяльність А. Шептицького. Засудження митрополитом злодіянь комуністичного режиму в Україні. Державницькі ідеї А. Шептицького в період Другої світової війни: концепція незалежності України та засудження політики Гітлера. Патріарх Йосип Сліпий та його діяльність. Блаженніший Любомир Гузар – яскравий представник духовної політичної еліти XX ст. Верховний архієпископ Києво-Галицький, Глава Української Греко-Католицької церкви Святослав Шевчук. Патріарх Київський і всія Руси-України Філарет (Денисенко). Предстоятель Православної Церкви України митрополит Епіфаній (Думенко). Предстоятель Української

Православної Церкви Московського Патріархату митрополит Онуфрій (Березовський).

Тема 11. Феномен радянської еліти (номенклатури)

Ю. Афанасьєв, С. Барзилов, А. Чернишов, Ю. Буртин, М. Восленський, В. Фесенко про поняття «номенклатура». Борис Кухта про основні етапи формування радянської політичної еліти: 1) ліквідація старої політичної еліти, української шляхти як частини російського дворянства, виникнення номенклатуро утворення; 2) період українізації, творення пролетарської інтелігенції (20-ті роки ХХ ст.); 3) утвердження радянської української номенклатури, відданої більшовицьким ідеалам та комуністичній ідеології (30-60-ті роки); 4) етап апатії й ерозії номенклатури (70-80-ті роки); 5) деградація й занепад номенклатури й початок формування національної політичної еліти (кінець 80-х-початок 90-х рр.). О. Криштанівська про особливі риси номенклатурної еліти: монолітність (вся номенклатура належала до членів КПРС); ієрархічність; відсутність самовідтворення; географічна мобільність; внутрішня ротація; система привілеїв. Номенклатура – елітна група, характерна для радянського суспільства. Причини падіння політичного режиму номенклатури в СРСР: 1) відсутність власної політичної доктрини та ідеологічної концепції перехідного періоду; відсутність єдності й згуртованості в самій політичній еліті; 3) на перехідному етапі номенклатура опинилася фактично без лідера.

Тема 12. Політична еліта незалежної України

Президенти незалежної України. Леонід Кравчук і перші кроки незалежної України. Леонід Кучма: його команда і принципи. Віктор Ющенко: ілюзії та перспективи. Віктор Янукович: курс на катастрофу. Петро Порошенко: реформи під час українсько-російської війни. Володимир Зеленський: в новій системі координат.

Уряди України: В. П. Фокін, В. К. Симоненко, Л. Д. Кучма, Ю. Л. Звягільський, В. А. Масол, Є. К. Марчук, П. І. Лазаренко, В. В. Дурдинець, В. П. Пустовойтенко, В. А. Ющенко, А. К. Кінах, В. Ф. Янукович, Ю. В. Тимошенко, Ю. І. Єхануров, М. Я. Азаров, А. П. Яценюк, В. Б. Гройсман, О. В. Гончарук.

Верхона Рада України: Л. М. Кравчук, І. С. Плющ, О. О. Мороз, О. М. Ткаченко, В. М. Литвин, А. П. Яценюк, В. В. Рибак, О. В. Турчинов, А. В. Парубій, Д. О. Разумков.

Українські дисиденти: В. Стус, І. Дзюба, Ю. Бадзьо, С. Хмара, В. Чорновіл, В. Мороз, В. Марченко, Є. Сверстюк, А. Горська, О. Тихий, Л. Лукьяненко, М. Джемільєв, Й. Зісельс та інші.

Моральні авторитети України. Ініціативна група «Першого грудня»: В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, С. Глузман, В. Горбулін, Л. Гузар, І. Дзюба, М. Маринович, М. Попович, Є. Сверстюк, В. Скуратівський, І. Юхновський, Ю.

Щербак, Є. Захаров, В. Панченко, Й. Зісельс, В. Речицький, Я. Яків, Л. Костенко.

Тема 13. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення

Політична еліта в системі державного управління. Роль еліти в системі державного управління. Управлінська, соціально-психологічна, теократична та функціональна сутність свідомості політико-управлінської еліти. Становлення сучасної політико-управлінської еліти суспільства. Основні моделі розвитку політико-управлінських еліт.

Політико-управлінська еліта в умовах суспільної трансформації. Інституалізація політико-управлінської еліти. Партійно-політична номенклатура. Демократизація суспільства та проблема становлення нової політико-управлінської еліти. Процес політичної елітаризації в умовах трансформації.

Регіональний фактор у формуванні політико-управлінської еліти. Поняття «регіональний фактор» та його роль у державотворенні. Удосконалення нормативно-правової бази в системі взаємовідносин центральної і регіональної влади. Шляхи інституалізації регіональних еліт в Україні. Етапи становлення закарпатської політичної еліти (1946-2020 рр.). Проблеми децентралізації та регіональна еліта.

Тема 14. Сучасна українська еліта: перспективи розвитку

Види еліт сучасного українського суспільства: політична (представники державних органів влади, урядовці, керівники політичних організацій і партій), підприємницька (банкіри, підприємці), військова (військові службовці), наукова (вчені, дослідники), мистецька (видатні представники української культури), релігійна (ієрархи, церковні діячі).

Елітарні групи сучасного українського суспільства (інтелектуальна, політична, економічна). Роль індивідуальних якостей особистості (талант, творчість, ерудиція, переконання, відданість певним ідеалам, харизма). Культурність, професіоналізм, патріотизм сучасної української політичної еліти.

Функції сучасної політичної еліти в українському суспільстві: домінування не вузько корпоративних, інтересів суспільства в цілому; забезпечення участі представників різних соціальних верств населення в керівництві державою; забезпечення співіснування демократизму і професійності в керівництві; взаємоповага між різними елітарними групами; створення позитивних стосунків між учасниками певної політичної еліти; забезпечення демократизму у процесі пошуку рішень.

Причини відсутності чіткого поділу між владною елітою та опозицією (контрелітою): процес політичного структурування українського суспільства

перебуває на початковій стадії; дуже динамічною є сама належність до правлячої еліти; величезна прірва між елітою і не елітою.

В. Горбулін про «справжню» українську еліту. Вплив «справжньої» еліти на прийняття рішень, не перебуваючи у владі. М. Попович, Л. Костенко, О. Забужко, Ю. Мостова, В. Брюховецький. В. Горбулін про необхідність рис сучасної української еліти: високоосвіченість, різностороння підготовка, велике почуття відповідальності перед країною, нестандартний світогляд і гнучке мислення, здатність мислити категоріями майбутнього. Функції «справжньої» еліти за В. Горбуліним: уміння реагувати на виклики історії й шукати на них відповіді; формування суспільної моралі, вироблення ідеалів і кодексів поведінки; інтелігентність. В. Горбулін про причини слабкості української владної еліти: забезпечення матеріального благополуччя; можливість використання грошей для приходу в політику; абсолютне не розуміння ритмів життя суспільства, агресивне несприйняття таких цінностей, як свобода, справедливість і національні інтереси; вакуум національної ідеї; трагічна минула історія України, репресії проти української інтелігенції в ХХ ст.; переважання в українській еліті містечкових лідерів, які не наважувалися брати на себе відповідальність; неспроможність колишньої старої еліти пристосуватися до нових умов тощо. В. Горбулін про перспективи України на рубежі 2030-х років: стати сильною державою; зіткнутися з реальною небезпекою поглинання.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин					
	Форма навчання:					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Тема 1. Вступ до курсу «Актуальні проблеми українського елітотворення»	5	2				3
Тема 2. Проблеми політичної еліти в історії світової політико-соціологічної думки	5	2	2			3
Тема 3. Світові теорії політичного лідерства	10	2				6
Тема 4 Формування та еволюція розвитку української політичної еліти	10	2				6
Тема 5. Сучасні концепції української політичної еліти	10	2	2			6
Тема 6. Етапи формування закарпатської політичної еліти	10	2	2			6
Тема 7. Політична еліта Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства	10	2	2			6
Тема 8. Козацька політична еліта	10	2	2			6
Тема 9. Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.	10	2	2			6
Тема 10. Духовно-політична еліта України	10	2	2			6
Тема 11. Феномен радянської еліти (номенклатури)	5	2	2			3
Тема 12. Політична еліта незалежної України	5	2				3
Тема 13. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення	10	2	2			6
Тема 14. Сучасна українська еліта і перспективи розвитку	10	2	2			6
Разом	120	28	20			72

5.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	К-сть годин	
		Денна	Заочна
1	Проблеми політичної еліти в історії світової політико-соціологічної думки	2	
2	Сучасні концепції української політичної еліти	2	
3	Етапи формування закарпатської політичної еліти	2	
4	Політична еліта Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства	2	
5	Козацька політична еліта	2	
6	Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.	2	
7	Духовно-політична еліта України	2	
8	Феномен радянської еліти (номенклатури)	2	
9	Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення	2	2
10	Сучасна українська еліта і перспективи розвитку	2	2
Разом		20	4

5.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	К-сть годин	
		Денна	Заочна
1	Вступ до курсу «Актуальні проблеми українського елітотворення»	3	7
2	Проблеми політичної еліти в історії світової політико-соціологічної думки	3	7
3	Світові теорії політичного лідерства	6	8
4	Формування та еволюція розвитку української політичної еліти	6	8
5	Сучасні концепції української політичної еліти	6	8
6	Етапи формування закарпатської політичної еліти	6	8
7	Політична еліта Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства	6	8
8	Козацька політична еліта	6	8
9	Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.	6	8
10	Духовно-політична еліта України	6	8
11	Феномен радянської еліти (номенклатури)	3	6
12	Політична еліта незалежної України	3	6
13	Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення	6	8
14	Сучасна українська еліта і перспективи розвитку	6	8
Разом		72	106

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Базова

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.
2. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість. К., 2002. 580 с.
3. Андрущенко В. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. К.: Знання України, 2011. 1099 с.
4. Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. ВНЗ Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К.: Персонал, 2012. 351 с.
5. Горбулин В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс, 2019. 280 с.
6. Еліта: витоки, сутність, перспектива / За редакцією В. Г. Кременя. К.: Знання, 2011. 527 с.
7. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: Збірник статей. У 2 т. / Головний редактор О. Рафальський. К., 2006. Т. 1. 496 с.; Т. 2. 584 с.
8. Елітознавство / За загальною редакцією В. А. Гошовської. К., 2013. 268 с.
9. Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 283 с.
10. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г. І. Зеленько. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 164 с.
11. Крюков О. І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення. К.: Видавництво НАДУ, 2006. 252 с.
12. Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.
13. Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
14. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів, 1995. 199 с.
15. Пахарев А. Политическое лидерство и лидеры. К.: Знамя Украины, 2001. 270 с.
16. Пірен М. Елітологія: Підручник. К., 2014. 300 с.
17. Пірен М. І. Лідерство: сутність та реалізація в українському суспільстві: Навчальний посібник. К.: Інститут «Україна», 2012. 232 с.
18. Пірен М. І. Політико-управлінська еліта України: соціопсихологічний аналіз. Чернівці, 2013. 424 с.
19. Пірен М. І. Менеджмент і маркетинг у діяльності державної влади: Навчальний посібник. К.: Талком, 2013. 210 с.
20. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.
21. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / За заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН

України. 2016. 488 с.

22. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
23. Політична система для України: Історичний досвід і виклики сучасності / В. М. Литвин, головний редактор. К.: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
24. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; за редакцією Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге видання, доповнене і перероблене. К.: Генеза, 2004. 736 с.
25. Політологічний словник / За редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К., 2005. 792 с.
26. Політологія. Книга перша: Політика і суспільство. Книга друга: Держава і політика / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко. 2-ге видання, перероблене та доповнене. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 664 с.
27. Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2009. 302 с.
28. Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. К.: НІСД, 2004. 226 с.
29. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редколегія: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови). К.: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.
30. Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціальний моніторинг / За редакцією В. Ворони, М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2012. 660 с.
31. Уряди України у ХХ ст. Науково-документальне видання / Відповідальний редактор В. М. Литвин. К.: Наукова думка, 2001. 608 с.
32. Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник / Автор-упорядник Андрущенко В. П. та ін. К.: Знання України, 2002. 670 с.
33. Хто є хто в Україні. К.: «К.І.С», 2006. 1136 с.

Допоміжна література

34. Аверьянова Н. Консолідація українства як пріоритет завдання національної еліти України. *Українознавчий альманах*. Випуск 22. С. 67-72.
35. Андрущенко Т. В. Ціннісний дискурс цивілізацій. К.: Університет «Україна», 2011. 440 с.
36. Балабан Р. Феноменальні риси сучасної політичної еліти України. *Політичний менеджмент*. 2007. Спеціальний випуск. С. 54-61.
37. Бандера С. Перспективи Української Революції. Мюнхен – Торонто, 1978. 640 с.
38. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород: Видавництво Гражда, 2019. 232 с.
39. Басараб В., Вегеш М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2003. 112 с.
40. Бебик В. Еліта, елітарність, лідерство. *Віче*. 1993. № 7. С. 107-115.
41. Белебега І. Національне прозріння українців. Харків: ФОП Здоровий Я. А., 2012. 580 с.

42. Білополий В. В., Руденко С. Г. Проблема української еліти з точки зору її елітарності. *Вісник Придністровської державної академії будівництва та архітектури*. 2008. № 12. С. 56-58.
43. Бондаренко К. Атланти і каріатиди з-під «даху» президента. Львів: Кальварія – Дзига, 2000. 184 с.
44. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. Життя й пориви великого гетьмана. К.: Видавництво «Радянський письменник»; журнал «Київ», 1991. 316 с.
45. Брюховецький В. Ключ до формування української євроцентричної еліти-освіта. *Дзеркало тижня*. 2003. 15-21 листопада.
46. Будівничий Української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упорядник Дмитро Павличко. К.: Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 640 с.
47. Вегеш М. Карпатська Україна в портретах. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 376 с.
48. Вегеш М., Кляп М., Тарасюк В., Токар М. Августин Волошин: Життя і помисли президента Карпатської України / 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009. 480 с.
49. Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. 784 с.
50. Гетьмани України: Історичні портрети. Збірник. К.: Журнал «Україна»; газета «Вечірній Київ», 1991. 216 с.
51. Гладкий О. До проблеми політичної еліти України. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 43-45.
52. Горохова Л. В. Вплив політичної еліти на суспільну ситуацію в Україні. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 156-160.
53. Гошовська В. А., Задоя К. Ф. Становлення української елітологічної думки: Навчально-методичні матеріали. К., 2013. 68 с.
54. Гошовська В. А., Сурай І. Г. Елітологізація програм професійної підготовки магістрів державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Випуск 1 (48). С. 171-177.
55. Григорій Савич Сковорода. Світ ловив мене, та не впіймав. Харків: Фоліо, 2006. 607 с.
56. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886). К.: Критика, 2006. 632 с.
57. Гуржій О. Іван Скоропадський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2004. 312 с.
58. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай. *Національна безпека і оборона*. 2003. № 9. С. 34-36.
59. Дзюба І. Тарас Шевченко. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 704 с.
60. Добіжа В. В. Історичні етапи формування української політичної еліти. *Науковий часопис НПП імені М. П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2013. Випуск 10. С. 17-22.
61. Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: Видання фундації імені Євгена

- Коновальця, 1974. 1020 с.
62. Журавльов Д. В. Мазепа: людина, політик, легенда. Харків: Фоліо, 2007. 382 с.
63. Загрійчук І. Д. Політична еліта як проблема сучасної України. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 139-143.
64. Занік Я. М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. № 11 (129). С. 101-105.
65. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. К.: Наукова думка, 1993. 271 с.
66. Кармазіна М. Леся Українка. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 416 с.
67. Каспрук В. Рекрутування еліт. *Підтекст*. 1998. № 23. С. 11-13.
68. Квіт С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 192 с.
69. Коваль А. Спроба типологізації політичної еліти України. *Студія «Генеза»*. 1997. № 4. С. 5-8.
70. Козловець М. А. Елітаризація політичного правлячого класу як імперативна передумова українського поступу. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 144-149.
71. Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 74-87.
72. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944). Львів: Видавництво «Свічадо», 2016. 512 с.
73. Костомаров Н. И. Мазепа. М.: Республіка, 1992. 335 с.
74. Котляр М. Данило Галицький. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2002. 328 с.
75. Кравченко В. Політична еліта: самоствердження чи «нарцисизм». *Місьцеве самоврядування в Україні*. 1997. № 5-6. С. 50-53.
76. Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу. К., 1996. 793 с.
77. Круглашов А. Алхімія посткомунізму: чи допоможе філософський камінь елітизму? *Регіональні та національні еліти: хто формує політику*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 6-7 грудня 2001 р. Чернівці, 2001. 279 с.
78. Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. 1999. Випуск 2. С. 340-345.
79. Крюков О. Демократизація суспільства як розвиток еліти. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 470-475.
80. Крюков О. Основні підходи до трактування політичної еліти в історії політичної думки. *Формування й оновлення політико-управлінської еліти в*

сучасній Україні. К.: Видавництво НАДУ, 2005. 204 с.

- 81.Крюков О. Проблеми рекрутування, репродукції та циркуляції еліт. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2004. Випуск 2. С. 208-213.
- 82.Крюков О. Процес політичної елітаризації та соціальні умови становлення політико-управлінської еліти України. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2005. № 1. С. 270-275.
- 83.Кульчицький С., Солдатенко В. Володимир Винниченко. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 376 с.
- 84.Лазоренко О. Влада в Україні. К.: Вища школа, 1999. 233 с.
- 85.Ленцик В. Визначні постаті Української церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів: Монастир Свято-Іванівська Лавра; Видавничий відділ «Свічадо», 2004. 608 с.
- 86.Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. К.: Абрис, 1994. 495 с.
- 87.Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2004. 376 с.
- 88.Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і Петлюріана. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 640 с.
- 89.Мельничук В. В. Екологічні імперативи формування української еліти в умовах євроінтеграції. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 172-176.
- 90.Михненко А. М., Гончарук Н. Т., Макаренко Є. М. Лідерство та управлінська еліта. К.: НАДУ, 2011. 292 с.
- 91.Мірчук П. Роман Шухевич (Генерал Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних. Нью-Йорк – Торонто – Лондон, 1970. 269 с.
- 92.Міщук С. М. Роль людського чинника у контексті європейських цивілізаційних процесів. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 167-171.
- 93.Наумкіна С., Козловська Л. Аналіз розвитку української політичної еліти у 1994-1999 роках. *Нова політика*. 1999. № 6. С. 33-37.
- 94.Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Богдан Хмельницький. К., 2004. 448 с.
- 95.Орлов О. В. Проблеми формування управлінської еліти у сучасному українському суспільстві. *Публічне управління: теорія і практика*. 2014. Випуск 1. С. 92-96.
- 96.Павленко С. Іван Мазепа. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 416 с.
- 97.Падалка С. С. Проблеми елітаризму українського фермерства у вимірі цивілізаційного розвитку Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 150-155.
- 98.Панарін О. Народ без еліти: між відчаєм і надією. *Персонал*. 2006. № 5. С. 50-63.
- 99.Пахарев А. Політична еліта формальна? Справедлива? *Віче*. 1997. № 11. С. 3-14.

100. Петраш О. Подвижники української ідеї. Маркіян Шашкевич та його побратими. Тернопіль: Книжкове видавництво «Тернопіль», 1996. 158 с.
101. Петраш О. Руська Трійця. К.: Дніпро, 1986. 230 с.
102. Пірен М. Політична еліта та проблеми політичної елітаризації українського суспільства. *Вісник УАДУ*. 2001. № 1. С. 242-249.
103. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства. *Універсум*. 2000. № 3-4. С. 11-16.
104. Полохало В. Структурування політичних еліт в процесі виборчих кампаній в Україні і Росії: порівняльний аналіз. *Політична думка*. 1999. № 3.
105. Попович М. Українська модель суспільного розвитку: бажання і реальність. *Філософська думка*. 2010. № 2. С. 5-11.
106. Правляча еліта сучасної України. *Український центр дослідження миру, конверсії та конфліктних ситуацій*. Аналітична доповідь 10. К., 1998. 62 с.
107. Правляча еліта України / М. Шульга, О. Потехін, І. Бойко та ін. К., 1998. 68 с.
108. Приходько С. Політичні аспекти теорії еліти в українській суспільно-політичній думці ХХ ст. К.: Стилос, 1999. 47 с.
109. Реєнт О. Павло Скоропадський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 304 с.
110. Ричка В. Княгиня Ольга. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2004. 336 с.
111. Роль еліт у трансформаційному суспільстві. К., 2003. 179 с.
112. Руська Трійця в історії політичного руху і культури України. К.: Наукова думка, 1987. 340 с.
113. Сахань О. М., Мельник І. Л. Політична еліта України: сучасний стан та перспективи. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. Харків: Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. № 2 (42). С. 275-282.
114. Сергієнко Г. Я. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. К.: Наукова думка, 1983. 208 с.
115. Сергійчук В. Українські державники: Митрополит Андрей Шептицький. Вишгород: ПП Сергійчук М. І., 2015. 440 с.
116. Сергійчук В. Українські державники: Симон Петлюра. К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. 568 с.
117. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет / 2-ге видання, доповнене, перероблене. К.: Либідь, 1995. 624 с.
118. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 400 с.
119. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / укладач В. Кіпіані. Харків: Віват, 2019. 688 с.
120. Сунгуровський М. Українська національна еліта – «лебідь, рак і щука ...». *Україна і світ сьогодні*. 2000. № 33.
121. Сурай І. Формування та розвиток еліти в державному управлінні: історія, методологія, практика. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 332 с.
122. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки. К., 2003. 180 с.

123. Танчер В., Кучеренко О. Ідеї елітизму в контексті демократичної трансформації суспільства. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 3. С. 5-16.
124. Толочко П. П. Історичні портрети. Із історії Давньоруської і європейської політики X-XII ст. К.: Наукова думка, 1990. 272 с.
125. Толочко П. Ярослав Мудрий. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2002. 272 с.
126. Требін М. П. Політична культура владної еліти України в умовах розбудови демократичної правової держави. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. Збірник наукових праць / За редакцією Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. Харків: НТУ «ХП», 2010. Випуск 26 (30). С. 110-118.
127. Троян С. Політична еліта України: земна боротьба за владний олімп. *Регіональні та національні еліти: хто формує політику*. Матеріали міжнародної наукової конференції, Чернівці, 6-7 грудня 2001 р. Чернівці: Букрек, 2002. 280 с.
128. Універсали Івана Мазепи. 1687-1709. Київ – Львів: НТШ, 2002. 757 с., іл.
129. Федака С. Історія Закарпаття в персоналіях. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2019. 248 с.
130. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. К.: Вища школа, 1981. 236 с.
131. Цельняк І. Українські князі. Данило. Львів: Край, 2006. 176 с., іл.
132. Чередниченко Д. Павло Чубинський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 376 с.
133. Чукут С. Чого не вистачає правлячій еліті України. *Віче*. 1999. № 6.
134. Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 352 с.
135. Шевчук В. Просвічений володар. Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой. К.: Либідь, 2006. 464 с.
136. Шевчук С. Ф. Філософія та її роль у формуванні елітарної особистості. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 192-197.
137. Юрій Венелін. З наукової спадщини. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2002. 184 с.
138. Якобчук В. П., Бражевський В. М. Роль владних еліт у запобіганні корупції. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 177-181.

**СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ЕЛІТОТВОРЕННЯ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D)**

**Семінарське заняття № 1.
Проблеми політичної еліти в історії світової
політико-соціологічної думки**

План

1. Передісторія елітології. Перші класичні теорії еліт.
2. Формування політичних концепцій елітарності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.
3. Функціональні теорії еліт.
4. Теорії політичного плюралізму та їх критики.
5. Еліта і маса. Елітизм і популізм у контексті розвитку демократії.
6. Сучасні зарубіжні концепції елітотворення.

Література:

- Еліта: витоки, сутність, перспектива / За редакцією В. Г. Кременя. К.: Знання, 2011. 527 с.
- Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: Збірник статей. У 2 т. / Головний редактор О. Рафальський. К., 2006. Т. 1. 496 с.; Т. 2. 584 с.
- Елітознавство / За загальною редакцією В. А. Гошовської. К., 2013. 268 с.
- Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.
- Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
- Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів, 1995. 199 с.
- Пірен М. Елітологія: Підручник. К., 2014. 300 с.
- Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
- Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; за редакцією Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге видання, доповнене і перероблене. К.: Генеза, 2004. 736 с.
- Політологічний словник / За редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К., 2005. 792 с.
- Політологія. Книга перша: Політика і суспільство. Книга друга: Держава і політика / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко. 2-ге видання, перероблене та доповнене. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 664 с.
- Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник / Автор-упорядник Андрущенко В. П. та ін. К.: Знання України, 2002. 670 с.

Занік Я. М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. № 11 (129). С. 101-105.

Каспрук В. Рекрутування еліт. *Підтекст*. 1998. № 23. С. 11-13.

Роль еліт у трансформаційному суспільстві. К., 2003. 179 с.

Семінарське заняття № 2. Сучасні концепції української політичної еліти

План

1. Еліти в українському політичному житті та політичній думці.
2. Визначні українські вчені про місце і роль політичної еліти в суспільстві (Г. Сковорода, М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Липинський, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький).
3. Концепції «спадковості» владних еліт в Україні.
4. Проблема «циркуляції еліт» в сучасній Україні.
5. Сучасні дослідження проблем елітології в Україні.
6. Вітчизняні вчені про проблеми і перспективи українського елітотворення.

Література:

Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.

Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість. К., 2002. 580 с.

Андрущенко В. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. К.: Знання України, 2011. 1099 с.

Будівничий Української державності. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упорядник Дмитро Павличко. К.: Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 640 с.

Гладкий О. До проблеми політичної еліти України. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 43-45.

Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс, 2019. 280 с.

Горохова Л. В. Вплив політичної еліти на суспільну ситуацію в Україні. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 156-160.

Григорій Савич Сковорода. Світ ловив мене, та не впіймав. Харків: Фоліо, 2006. 607 с.

Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886). К.: Критика, 2006. 632 с.

- Добіжа В. В. Історичні етапи формування української політичної еліти. *Науковий часопис НПП імені М. П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2013. Випуск 10. С. 17-22.
- Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 283 с.
- Коваль А. Спроба типологізації політичної еліти України. *Студія «Генеза»*. 1997. № 4. С. 5-8.
- Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу. К., 1996. 793 с.
- Круглашов А. Алхімія посткомунізму: чи допоможе філософський камінь елітизму? *Регіональні та національні еліти: хто формує політику*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 6-7 грудня 2001 р. Чернівці, 2001. 279 с.
- Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. 1999. Випуск 2. С. 340-345.
- Кульчицький С., Солдатенко В. Володимир Винниченко. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. 376 с.
- Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.
- Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
- Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів, 1995. 199 с.
- Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.

Семінарське заняття № 3.

Етапи формування закарпатської політичної еліти

План

1. Проблеми становлення і розвитку української політичної еліти на Закарпатті.
2. Закарпатська еліта XVIII-XIX ст. (І. Орлай, М. Балудянський, В. Кукольник, П. Лодій, Ю. Гуца-Венелін та ін.).
3. Закарпатська політична еліта міжвоєнного періоду (А. Волошин, С. Клочурак, О. Борканюк, В. Шандор та ін.).
4. Політична еліта Закарпатської України (1944-1945).
5. Діяльність радянської політичної еліти (партійної номенклатури) на Закарпатті.
6. Закарпатська політична еліта в незалежній Україні.

Література:

- Вегеш М. Карпатська Україна в портретах. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 376 с.
- Вегеш М., Кляп М., Тарасюк В., Токар М. Августин Волошин: Життя і помисли президента Карпатської України / 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009. 480 с.
- Вчені Росії про Закарпаття: Із карпатознавчої спадщини. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2009. 520 с.
- Жаткович Ю. Етнографический очерк угро-русских / Упорядник О. С. Мазурок. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2007. 392 с.
- Жаткович Ю. Праці з історії Угорської Русі / Упорядник О. С. Мазурок. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2008. 452 с.
- Задорожний В., Кундрат Ю. Курс історії української культури (X – початок XXI ст.). Ужгород: Гражда, 2009. 432 с.
- Закарпатська Україна. Осінь 1944 року. Матеріали наукової конференції, присвяченої 50-річчю визволення Закарпаття та 50-річчю першого зїзду Народних комітетів Закарпатської України з Радянською Україною. Ужгород, 1995. 138 с.
- Закарпатська Україна: перспективи та реалії розвитку. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 65-ій річниці возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. Ужгород, 2010. 167 с.
- Закарпаття в незалежній Україні (1991-2016): до 25-річчя проголошення незалежності України / Під загальною редакцією М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 288 с.
- Іван Семенович Орлай. З наукової спадщини. Ужгород, 2005. 144 с.
- Мазурок О. «... Історію угро-русів, якщо брати до уваги вимоги сучасної історіографії, досі не написано...». До 155-річчя від дня народження Юрія Жатковича. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2009. 284 с.
- Мазурок О. Володимир і Георгій Вернадські про Угорську Русь. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2009. 160 с.
- Міщанин В. Радянізація Закарпаття 1944-1950 рр. Ужгород: РІК-У, 2018. 644 с.
- Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика. К.: Логос, 2009. 368 с.
- Нариси історії Закарпаття. В 3 т. / Ред. кол.: І. Гранчак (голова). Т. 2. Ужгород: Закарпаття, 1995. 663 с.
- Нариси історії Закарпаття. В 3 т. / Ред. кол.: І. Гранчак (голова). Т. 3. Ужгород: Закарпаття, 1995. 648 с.
- Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. Ужгород, 2006. 412 с.
- Федака С. Історія Закарпаття в персоналіях. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2019. 248 с.
- Юрій Венелін. З наукової спадщини. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2002. 184 с.

Семінарське заняття № 4.
Політична еліта Давньоруської держави і Галицько-Волинського князівства

План

1. Процес формування політичної еліти в Україні.
2. Політична еліта Давньоруської держави.
3. Концепція «богоугодного володаря».
4. Концепція «князівського одновладдя».
5. Політична еліта Галицько-Волинської держави.
6. Призупинення циклу елітотворення. Занепад української державності.

Література:

- Брайчевський М. Ю. Походження Русі. К.: Наукова думка, 1968. 224 с.
- Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква: Видавництво О. В. Пшонківський, 2006. 784 с.
- Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Цивілізаційна історія України. К., 2005. 632 с.
- Дейвіс Н. Європа. Історія / Видання друге. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с.
- Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. Львів, 1996. 336 с.
- Історія політичної думки України: підручник / за загальною редакцією Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.
- Кінан Е. Російські історичні міти / Видання друге, виправлене і доповнене. К.: Критика, 2003. 312 с.
- Котляр М. Данило Галицький. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2002. 328 с.
- Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.
- Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
- Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів, 1995. 199 с.
- Нариси з історії дипломатії України / Голова редакційної ради В. М. Литвин; відповідальний редактор В. А. Смолій. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. 736 с.
- Ричка В. Княгиня Ольга. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2004. 336 с.
- Рыбаков Б. Рождение Руси. М.: «АиФ Принт», 2004. 447 с.
- Сахаров А. Н. Дипломатия Древней Руси. IX – первак половина X в. М.: Мысль, 1980. 358 с.
- Сурай І. Формування та розвиток еліти в державному управлінні: історія, методологія, практика. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 332 с.
- Терлецький Л. Етногенез українського народу. Львів: Інтелект-Бізнес, 2007. 616 с.
- Толочко П. П. Древняя Русь. К.: Наукова думка, 1987. 247 с.
- Толочко П. П. Історичні портрети. Із історії Давньоруської і європейської політики X-XII ст. К.: Наукова думка, 1990. 272 с.

- Толочко П. Ярослав Мудрий. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2002. 272 с.
- Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 4. О. П. Толочко, П. П. Толочко. Київська Русь. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. 352 с.
- Фроянов И. Я. Киевская Русь. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1980. 256 с.
- Цельняк І. Українські князі. Данило. Львів: Край, 2006. 176 с., іл.
- Яковенко Н. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. 376 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Видання друге, перероблене та розширене. К.: Критика, 2005. 584 с.
- Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. К.: Генеза, 1997. 312 с.

Семінарське заняття № 5. Козацька політична еліта

План

1. Формування козацької старшини – нової української політичної еліти.
2. Держава Богдана Хмельницького – другий цикл елітотворення в Україні.
3. Козацька демократія та її головні цінності. Еліта Запорізької Січі.
4. Яскраві постаті української козацької еліти (Д. Вишневецький, С. Наливайко, І. Богун, І. Сірко, І. Мазепа, П. Орлик).
5. Політична роздільність української козацької еліти в другій половині XVII ст.
6. Еволюція української козацької еліти після ліквідації Запорізької Січі та Гетьманату. Її розчинення серед російської бюрократичної еліти.

Література:

- Андреев А., Андреев М., Мастеров А. Запорожская Сечь. М.: Алгоритм, 2008. 240 с.
- Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 335 с.
- Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа. Життя й пориви великого гетьмана. К.: Видавництво «Радянський письменник»; журнал «Київ», 1991. 316 с.
- Вегеш М., Олашин М. У бурі народно-визвольної війни 1648–1654 років / Ужгородський державний університет, Карпатське братство. Ужгород, 1996. 42 с.
- Гетьмани України: Історичні портрети. Збірник. К.: Журнал «Україна»; газета «Вечірній Київ», 1991. 216 с.
- Документи Богдана Хмельницького / Упорядники І. Крип'якевич, І. Бутич. К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. 740 с.
- Запорожці. До історії козацької культури. К.: Мистецтво, 1993. 400 с.
- Історія українського козацтва: Нариси у 2 т. / Редколегія: В. А. Смолій (відповідальний редактор) та ін. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 1. 800 с.

Історія українського козацтва: Нариси у 2 т. / Редколегія: В. А. Смолій (відповідальний редактор) та ін. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 2. 724 с.

Косенко Л. Козаки. Факти. Міфи. Коментарі. Лицарський орден України. Харків: ВД «Школа», 2007. 576 с.

Костомаров Н. Богдан Хмельницький. М.: Чарли, 1994. 768 с.

Костомаров Н. И. Мазепа. М.: Республика, 1992. 335 с.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький / Видання друге, виправлене і доповнене. Львів: Видавництво «Світ», 1990. 408 с.

Мазепа / Передмова, упорядкування тексту й ілюстрацій Ю. О. Іванченка. К.: Мистецтво, 1993. 240 с.

Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Богдан Хмельницький. К., 2004. 448 с.

Павленко С. Іван Мазепа. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 416 с.

Паньонко І. М. Органи влади Запорізької Січі. Львів, 2006. 144 с.

Плохій С. Козацький міф. Історія і націє творення в епоху імперій. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 400 с.

Сергійчук В. І. Іменем війська Запорозького. Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. К.: Видавництво «Україна», 1991. 253 с.

Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. Дніпропетровськ: Січ, 1994. 678 с.

Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет / 2-ге видання, доповнене, перероблене. К.: Либідь, 1995. 624 с.

Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2003. 400 с.

Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 7. В. А. Смолій, В. С. Степанков. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 352 с.

Україна крізь віки: У 15 т. / Творчий задум та загальна редакція академіка НАН України В. А. Смолія. Т. 8. О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. Гетьманська держава. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1999. 304 с.

Українське козацтво: Мала енциклопедія / Керівник авторського колективу Ф. Г. Турченко; відповідальний редактор С. Р. Лях. Видання 2-ге, доповнене і перероблене. К.: Генеза; Запоріжжя: Премер, 2006. 672 с.

Універсали Івана Мазепи. 1687-1709. Київ – Львів: НТШ, 2002. 757 с., іл.

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К.: Томіріс, 1993. 224 с.

Шевчук В. Просвічений володар. Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой. К.: Либідь, 2006. 464 с.

Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / Упорядник О. М. Апанович. Львів: Світ, 1990-1992. Т. 1. 319 с.; Т. 2. 392 с.; Т. 3. 456 с.

Семінарське заняття № 6.
Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань
1917-1921 рр.

План

1. Державотворчі процеси в Україні й формування революційної політичної еліти.
2. Політична еліта і лідери Української Центральної Ради.
3. Політична еліта часів Директорії УНР.
4. Політична еліта і лідери ЗУНР.
5. Військово-політична еліта часів національно-визвольної боротьби.

Література:

- Вегеш М., Горват Л. Михайло Грушевський: Деякі аспекти наукової і політичної діяльності / Ужгородський державний університет. Ужгород: Колір Прінт, 1998. 38 с.
- Вінцковський Т. С. Політичні діячі України: 1917-2004. К., 2005. С. 48-52.
- Гирич І. Політична публіцистика Михайла Грушевського. Грушевський М. Твори у 50 томах. Т. 1. Серія: Суспільно-політичні твори. 1894-1907. Львів: Видавництво «Світ», 2002. С. 47-62.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ-ХХ століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
- Гунчак Т. Україна: ХХ століття. К.: Дніпро, 2005. 384 с.
- Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. К.: Либідь, 1993. 408 с.
- Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. З творчої спадщини / Упорядники Мирон Капраль, Андрій Фелонюк, Галина Сварник, Ігор Скочиляс. Львів: Піраміда, 2016. 924 с.
- Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Т. 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР / Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 684 с.
- Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Т. 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси / Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 712 с.
- Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Ілюстрована історія / Автор ідеї, головний редактор і керівник авторського колективу Микола Кугутяк; редакційна рада: Віктор Анушкевичус, Микола Вегеш, Максим Гон, Володимир Грабовецький, Дмитро Данилюк, Олександр Добржанський, Олег Жерноклеєв, Олександр Карпенко та ін. 524 с., іл.
- Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор Олександр Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.
- Левицький К. Українські політики Галичини. Тернопіль: Кафедра

українознавства ТАНГ, 1996. 176 с.

Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія галицького стрілецтва. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.

Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства НАНУ; Видавнича фірма «ОЛВР», 1995. 368 с.

Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: Нариси про ЗУНР. Львів: Світ, 1997. 192 с.

Мірчук П. Українська державність 1917-1920. Філадельфія, 1967. 408 с.

Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. Рим, 1989. 487 с.

Нариси з історії дипломатії України / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін., під ред. В. А. Смоля. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 736 с.

Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / Редкол. І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 5: Українці за межами УРСР (1918-1940). Керівник тому В. П. Трощинський. К.: Генеза, 2003. 720 с.

Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 1: На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) / Ю. А. Левенець (кер.), Л. П. Нагорна, М. С. Кармазіна. К.: Генеза, 2002. 424 с.

Сергійчук В. Українські державники: Симон Петлюра / Видання друге, доповнене. К.: ПП Сергійчук М. І., 2009. 568 с.

Скоропадський Павло. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / Головний редактор Ярослав Пеленський. Київ – Філадельфія, 1995. 493 с.

Україна крізь віки: Т. 10. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. К.: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. 320 с.

Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редрада: В. М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 2007. 1028 с.

Семінарське заняття № 7. Духовно-політична еліта України

План

1. Державотворча концепція митрополита Андрея Шептицького.
2. Патріарх Йосиф Сліпий – яскравий представник української духовної еліти.
3. Духовна еліта Української Православної церкви.

Література:

Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. Ужгород: Видавництво Гражда, 2019. 232 с.

Басараб В., Вегеш М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2003. 112 с.

Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.) / Упорядники Сергій Кокін, Наталія Сердюк, Станіслав

- Сердюк; загальна редакція В. Сергійчук. К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. 480 с.
- Митрополит Андрей Шептицький. Канадийским русинам. Жовква: Печатня ОО. Василян, 1911. 49 с.
- Митрополит Андрей Шептицький. Промова на святочному відкритті Греко-католицької Богословської Академії. *Богословія*: науковий тримісячник. 1930. Т. VIII. Кн. 1-4. С. 1-4.
- Митрополит Андрей Шептицький. Римська унія не для українців. Експерименти Риму над українською душею. Вінніпег, 1984. 138 с.
- Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні). Праці Греко-Католицької Богословської Академії. Т. XLV-XLVII. Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. Св. Климента Папи, 1978. 517 с.
- Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні). На тисячоліття християнської України. Т. LVI-LVII. Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. Св. Климента Папи, 1983. 560 с.
- Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали. 1899-1944 / Упор. Оксана Гайова, Андрій Кравчук. Т. II. Церква і суспільне питання. Книга 1. Пастирське вчення та діяльність / За ред. Андрія Кравчука. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1998. 572 с.
- Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали. 1899-1944 / Упор. Оксана Гайова, Андрій Кравчук. Т. II. Церква і суспільне питання. Книга 2: листування / За ред. Андрія Кравчука. Львів: Видавництво отців василіан «Місіонер», 1999. 571-1096 с.
- Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали. 1899-1944 / Упор. Юрій Аввакумов, Оксана Гайова. Т. III. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Книга 1. Документи і матеріали. 1899-1917. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. 924 с.
- Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Церква і Церковна єдність. Документи і матеріали. 1899-1944 / Упор. Андрій Кравчук, Оксана Гайова. Т. 1. Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу – Видавничий Відділ «Свічадо», 1995. 524 с.
- Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939-1987. В двох тамах. Т. 1. / За загальною редакцією Володимира Сергійчука. К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. 656 с.
- Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939-1987. В двох тамах. Т. 2. / За загальною редакцією Володимира Сергійчука. К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. 480 с.
- Шептицька Софія. Молодість і покликання о. Романа Шептицького. Львів: Видавництво «Свічадо», 2015. 292 с.
- Шептицький А. Послання любови. Брустури: Дискурсус, 2015. 224 с.
- Шептицький А. Як будувати Рідну Хату? Львів: Свічадо, 1999. 48 с.
- Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899-1914 рр. Т. I / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фондація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2007. L+1014 с.
- Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918-1939 рр. Т. II / Упорядники:

Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фондація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2009. XII+1014 с.

Шептицький Андрей. Пастирські послання 1939-1944 рр. Т. III / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фондація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2010. XXXII+828 с.

Шептицький Андрей. Пастирські послання. Спільні пастирські послання. Т. IV / Упорядники: Оксана Гайова, Роман Тереховський. Львів: Фондація «Андрей»; Видавничий відділ «Артос», 2013. XIV+1194 с.

Шептицький Андрей. Письма-послання (1939-1944 рр.). Львів: Фонд духовного відродження імені Митрополита Андрея Шептицького, 1991. 457 с.

150 думок Митрополита Андрея Шептицького / Упор. Тереза Ференц. Львів: Свічадо, 2015. 144 с.

Семінарське заняття № 8. Феномен радянської еліти (номенклатури)

План

1. Основні етапи формування радянської політичної еліти.
2. Основні риси радянської партійної номенклатури.
3. Авторитарні політичні лідери радянської епохи.
4. Причини падіння політичного режиму партійної номенклатури в СРСР і УРСР.

Література:

Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.

Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість. К., 2002. 580 с.

Андрущенко Т. В. Ціннісний дискурс цивілізацій. К.: Університет «Україна», 2011. 440 с.

Добіжа В. В. Історичні етапи формування української політичної еліти. *Науковий часопис НПП імені М. П. Драгоманова*. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2013. Випуск 10. С. 17-22.

Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 283 с.

Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.

Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.

Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів, 1995. 199 с.

Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.
Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редколегія: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови). К.: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.

Семінарське заняття № 9. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення

План

1. Політична еліта в системі державного управління.
2. Основні моделі розвитку політико-управлінських еліт.
3. Політико-управлінська еліта в умовах суспільної трансформації.
4. Регіональний фактор у формуванні політико-управлінської еліти.
5. Проблеми децентралізації та регіональна еліта.

Література:

- Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.
- Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість. К., 2002. 580 с.
- Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. ВНЗ Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К.: Персонал, 2012. 351 с.
- Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: Збірник статей. У 2 т. / Головний редактор О. Рафальський. К., 2006. Т. 1. 496 с.; Т. 2. 584 с.
- Елітознавство / За загальною редакцією В. А. Гошовської. К., 2013. 268 с.
- Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 283 с.
- Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г. І. Зеленько. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 164 с.
- Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. 1999. Випуск 2. С. 340-345.
- Крюков О. Демократизація суспільства як розвиток еліти. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 470-475.
- Крюков О. І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення. К.: Видавництво НАДУ, 2006. 252 с.
- Крюков О. Проблеми рекрутування, репродукції та циркуляції еліт. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2004. Випуск 2. С. 208-213.

- Крюков О. Процес політичної елітаризації та соціальні умови становлення політико-управлінської еліти України. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2005. № 1. С. 270-275.
- Пірен М. Елітологія: Підручник. К., 2014. 300 с.
- Пірен М. І. Лідерство: сутність та реалізація в українському суспільстві: Навчальний посібник. К.: Інститут «Україна», 2012. 232 с.
- Пірен М. І. Менеджмент і маркетинг у діяльності державної влади: Навчальний посібник. К.: Талком, 2013. 210 с.
- Пірен М. І. Політико-управлінська еліта України: соціопсихологічний аналіз. Чернівці, 2013. 424 с.
- Пірен М. Політична еліта та проблеми політичної елітаризації українського суспільства. *Вісник УАДУ*. 2001. № 1. С. 242-249.
- Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства. *Універсум*. 2000. № 3-4. С. 11-16.
- Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.
- Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / За заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2016. 488 с.
- Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2009. 302 с.
- Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. К.: НІСД, 2004. 226 с.
- Сурай І. Формування та розвиток еліти в державному управлінні: історія, методологія, практика. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. 332 с.
- Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки. К., 2003. 180 с.
- Танчер В., Кучеренко О. Ідеї елітизму в контексті демократичної трансформації суспільства. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 3. С. 5-16.
- Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редколегія: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови). К.: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.
- Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціальний моніторинг / За редакцією В. Ворони, М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2012. 660 с.

Семінарське заняття № 10. **Сучасна українська еліта і перспективи її розвитку**

План

1. Види еліт сучасного українського суспільства.
2. Функції сучасної української політичної еліти.
3. Владна еліта та опозиція: до проблеми взаємин.
4. Проблеми і перспективи сучасної української еліти.

5. Сучасні дослідники про «справжню» політичну еліту України.

Література:

Аверянова Н. Консолідація українства як пріоритет завдання національної еліти України. *Українознавчий альманах*. Випуск 22. С. 67-72.

Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.

Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість. К., 2002. 580 с.

Андрущенко В. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. К.: Знання України, 2011. 1099 с.

Андрущенко Т. В. Ціннісний дискурс цивілізацій. К.: Університет «Україна», 2011. 440 с.

Балабан Р. Феноменальні риси сучасної політичної еліти України. *Політичний менеджмент*. 2007. Спеціальний випуск. С. 54-61.

Білополий В. В., Руденко С. Г. Проблема української еліти з точки зору її елітарності. *Вісник Придністровської державної академії будівництва та архітектури*. 2008. № 12. С. 56-58.

Гладкий О. До проблеми політичної еліти України. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 43-45.

Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. ВНЗ Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К.: Персонал, 2012. 351 с.

Горбулін В. Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки. К.: Брайт Букс, 2019. 280 с.

Горохова Л. В. Вплив політичної еліти на суспільну ситуацію в Україні. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 156-160.

Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай. *Національна безпека і оборона*. 2003. № 9. С. 34-36.

Еліта: витоки, сутність, перспектива / За редакцією В. Г. Кременя. К.: Знання, 2011. 527 с.

Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 283 с.

Загрійчук І. Д. Політична еліта як проблема сучасної України. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 139-143.

Занік Я. М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. № 11 (129). С. 101-105.

- Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь / За ред. д. політ. н., професора Г. І. Зеленько. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 164 с.
- Каспрук В. Рекрутування еліт. *Підтекст*. 1998. № 23. С. 11-13.
- Коваль А. Спроба типологізації політичної еліти України. *Студія «Генеза»*. 1997. № 4. С. 5-8.
- Козловець М. А. Елітаризація політичного правлячого класу як імперативна передумова українського поступу. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 144-149.
- Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 74-87.
- Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В. Україна: альтернативи поступу. К., 1996. 793 с.
- Круглашов А. Алхімія посткомунізму: чи допоможе філософський камінь елітизму? *Регіональні та національні еліти: хто формує політику*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 6-7 грудня 2001 р. Чернівці, 2001. 279 с.
- Круглікова Н. Механізм формування, проблеми та перспективи розвитку політичної еліти в сучасній Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. 1999. Випуск 2. С. 340-345.
- Крюков О. Демократизація суспільства як розвиток еліти. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 470-475.
- Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. Львів: Кальварія, 2000. 232 с.
- Кухта Б., Романюк А., Поліщук М. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За редакцією Б. Кухти. Львів: Кальварія, 1997. 288 с.
- Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. Львів., 1995. 199 с.
- Орлов О. В. Проблеми формування управлінської еліти у сучасному українському суспільстві. *Публічне управління: теорія і практика*. 2014. Випуск 1. С. 92-96.
- Падалка С. С. Проблеми елітаризму українського фермерства у вимірі цивілізаційного розвитку Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 150-155.
- Пахарев А. Политическое лидерство и лидеры. К.: Знамя Украины, 2001. 270 с.
- Пахарев А. Політична еліта формальна? Справедлива? *Віче*. 1997. № 11. С. 3-14.
- Пірен М. Політична еліта та проблеми політичної елітаризації українського суспільства. *Вісник УАДУ*. 2001. № 1. С. 242-249.
- Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства. *Універсум*. 2000. № 3-4. С. 11-16.

Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.

Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / За заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2016. 488 с.

Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Політична система для України: Історичний досвід і виклики сучасності / В. М. Литвин, головний редактор. К.: Ніка-Центр, 2008. 988 с.

Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; за редакцією Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге видання, доповнене і перероблене. К.: Генеза, 2004. 736 с.

Політологічний словник / За редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. К., 2005. 792 с.

Попович М. Українська модель суспільного розвитку: бажання і реальність. *Філософська думка*. 2010. № 2. С. 5-11.

Правляча еліта сучасної України. *Український центр дослідження миру, конверсії та конфліктних ситуацій*. Аналітична доповідь 10. К., 1998. 62 с.

Правляча еліта України / М. Шульга, О. Потехін, І. Бойко та ін. К., 1998. 68 с.

Приходько С. Політичні аспекти теорії еліти в українській суспільно-політичній думці ХХ ст. К.: Стилос, 1999. 47 с.

Роль еліт у трансформаційному суспільстві. К., 2003. 179 с.

Рудич Ф.М. Много ли власти нужно власти? Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2009. 302 с.

Сахань О. М., Мельник І. Л. Політична еліта України: сучасний стан та перспективи. *Актуальні проблеми державного управління*. Збірник наукових праць. Харків: Видавництво ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. № 2 (42). С. 275-282.

Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. К.: НІСД, 2004. 226 с.

Требін М. П. Політична культура владної еліти України в умовах розбудови демократичної правової держави. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. Збірник наукових праць / За редакцією Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. Харків: НТУ «ХПІ», 2010. Випуск 26 (30). С. 110-118.

Троян С. Політична еліта України: земна боротьба за владний олімп. *Регіональні та національні еліти: хто формує політику*. Матеріали міжнародної наукової конференції, Чернівці, 6-7 грудня 2001 р. Чернівці: Букрек, 2002. 280 с.

Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редколегія: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови). К.: Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.

Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціальний моніторинг / За редакцією В. Ворони, М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2012. 660 с.

Уряди України у ХХ ст. Науково-документальне видання / Відповідальний редактор В. М. Литвин. К.: Наукова думка, 2001. 608 с.

Шевчук С. Ф. Філософія та її роль у формуванні елітарної особистості. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 192-197.

Якобчук В. П., Бражевський В. М. Роль владних еліт у запобіганні корупції. *Українські еліти у цивілізаційному розвитку Європи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Видавництво Євенок О. О., 2017. С. 177-181.

**ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗАСВОЄНИХ ЗНАНЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ЕЛІТОТВОРЕННЯ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Доктор філософії / Doctor Philosophy (Ph.D)**

1. Поняття та особливості політичних еліт як суб'єктів політики.
2. Політична еліта.
3. Національна еліта.
4. Структура політичної еліти.
5. Типологія політичних еліт.
6. Правляча еліта і контр еліта.
7. Проблема політичної еліти в історії світової політико-соціологічної думки.
8. Світові теорії політичного лідерства.
9. Авторитарні політичні лідери.
10. Демократичні політичні лідери.
11. Диктатори.
12. Концепція «богоугодного володаря» ігумена Феодосія Печерського і Нестора літописця.
13. Концепція «князівського одновладдя» митрополита Іларіона і К. Смолятича.
14. Володимир Мономах про роль князя в суспільстві як володаря.
15. Станіслав Оріховський про «видатну і сильну особистість».
16. Богдан Хмельницький – харизматичний лідер козацької України.
17. Українські гетьмани і кошові отамани – представники козацької еліти XVI-XVIII ст.
18. Перетворення козацької еліти бюрократію, розчинення її серед російської еліти.
19. Ідея елітарної особистості у поглядах Григорія Сковороди.
20. Проблема «будителя і маси» у творчості І. Франка.
21. Гуманістична ідея Лесі Українки.
22. Егалітарні погляди українських мислителів кінця XIX ст. С. Подолинський і М. Драгоманов.
23. Концепція національної аристократії В. Липинського.
24. В. Липинський про постійне оновлення політичних еліт («циркуляція еліт»).
25. Д. Донцов про «касту ліпших людей», «провідну верству», «правлячу верству».
26. Ідея «ієрархізації суспільства» Д. Донцова як протиположна західноєвропейському парламентаризму.
27. Погляди М. Грушевського на роль еліти у державотворчих процесах.
28. В. Винниченко про нерівність у відносинах між українською і російською націями.
29. Еліта робітництва і селянства М. Хвильового.
30. Політична еліта України в працях І. Лисяка-Рудницького.
31. Етапи формування закарпатської політичної еліти.

32. Закарпатська еліта у XVIII-XIX ст. І. Орлай, В. Кукольник, П. Лодій, Ю. Гуца-Венелін.
33. М. Балудянський – перший ректор Петербурзького університету.
34. Політична еліта Карпатської України.
35. Августин Волошин – президент Карпато-Української держави (1938-1939 рр.).
36. Особливості політичного елітотворення в Закарпатській Україні (1944-1946 рр.).
37. Українська політична еліта часів національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.
38. Політична еліта УНР. М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, П. Скоропадський.
39. Політична еліта ЗУНР. Є. Петрушевич.
40. Духовно-політична еліта України.
41. Митрополит Андрей Шептицький – духовний лідер Галичини першої половини ХХ ст.
42. Патріарх Йосиф Сліпий.
43. Визначні духовні постаті Української Православної церкви.
44. Військова еліта України (Українські січові стрільці, Українська Галицька Армія, Українська Повстанська Армія, Організація Народної Оборони «Карпатська Січ», український генералітет Радянської Армії часів Другої світової війни).
45. Чинники формування політичної еліти в Україні на базі колишньої номенклатури.
46. Основні етапи формування радянської політичної еліти в Україні.
47. Професійні якості та політичні орієнтації сучасної української політичної еліти.
48. Шляхи подолання «родимих плям» української правлячої еліти.
49. Репродукція, рекрутування та циркуляція сучасних українських еліт.
50. Засади взаємодії «старої» та «нової» правлячої еліти.
51. Сучасні соціальні умови формування політичної еліти в Україні.
52. Клановість сучасних владних еліт.
53. Характеристика центральної еліти в Україні.
54. Особливості регіональної української еліти.
55. Рівень довіри українського населення до правлячих еліт.
56. Українські дисиденти і моральні авторитети сучасної України.
57. Президенти незалежної України.
58. Урядова еліта в незалежній Україні.
59. Парламентська еліта сучасної України.
60. Партійна еліта України.
61. Опозиційна українська політична еліта.
62. Регіональна українська політична еліта.
63. Інституціоналізація та позиціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні.
64. Національна ідея України в контексті викликів ХХІ ст.

65. Українські цінності як основа формування української нації.
66. Пріоритетні завдання створення ефективної державної кадрової політики в Україні.
67. Формування еліти в державному управлінні: світовий досвід та висновки для України.
68. Формування толерантності майбутньої еліти України.
69. Політична культура еліти: сутність та основні особливості становлення в Україні.
70. Становлення національної ідентичності сучасної української еліти.
71. Перспективи розвитку сучасної української еліти.
72. Сучасні дослідники української політичної еліти.
73. М. Шульга про етапи становлення української національної еліти.
74. Проблеми криміналізації правлячої еліти та виникнення клановості (сучасні дослідження).
75. Українські дослідники про «спадковість владної еліти».
76. В. Горбулін про «справжню» українську еліту.

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	3
2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	5
4. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	6
РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	6
5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	10
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:	21
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	28
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗАСВОЄНИХ ЗНАНЬ.....	45